

Postumno

Ferdo Kavčnik

BIL JE TAK FANT, DA BI GORE PREMIKAL

Iz (neobjavljenega) romana o Kajuhu *

**

Telesno bolj šibak nikakor ni mogel biti - tak fant, da bi gore premikal. Zato pa je bila čvrsta, kot iz enega kosa, njegova v pesem prelita beseda. Kot živa skala, ki se ji je treba približati odprtega srca, pa bo človeka povabila k sebi. Njegovo hrepenenje bo zlila vase in ga popeljala proti višavam novega, boljšega sveta. Tisoče src je ogrela, potolažila, navdušila in učvrstila. In tisoči so jurišali z novim zagonom, da bi "stari svet zrušili in zgradili zemljo svobodnih ljudi". O, kako se je v teh pomladih, ki niso bile njihove, ki so bile zalite s sivim meglovjem nasilja, nesmislov in razčlovečenih strasti, "dramilo v ljudeh".

Nič praznega blišča ni bilo v njej, tej njegovi pesmi. Nobenega pohotnega žara že kdaj izrojenih, kot list nadležnega papirja poteptanih čustev. Zato pa je bila kot ena sama Visoka pesem hrepenenja po drugačnem svetu... in vere vanj. V svet s človeškim obrazom, v katerem "človek bo človeka prepoznal"; ki pa se je zanj potrebno žrtvovati, kajti "ni je smrti brez življenja". Taka je bila ta pesem, da se je zdelo, kot da ne govori ljudem, ampak "da res govorijo množice tlačenega in trpinčenega slovenskega ljudstva... stare mamice, žene, dekleta, ki so jim žarele oči ob Slovenski pesmi." In kako jo je znala povedati Vida, trinajstletno dekletce, doma z Iga (zaprto skupaj z drugimi ženami, zato ker je bilo naše gore list). In Hrvatje! "Hoteli

so jo imeti. "Vse je povedano v njej," so pravili." Kolikokrat je "viharno odobravanje potrjevalo, da so res vsi odločeni z uporno dvignjeno glavo trpeti vse dotlej, dokler ne pribore prostora na soncu tej naši lepi zemlji."

Kdo bi si bil mislil kaj takega tistega mrzlega decembrskega dne dvaindvajsetega leta, ko je prijokal na svet. Nihče bi tudi ne bil verjel, da bo tako srčno preprosto zapel o belih cvetovih. Pa ne o tistih ledenih rožah na belih poljanah, ampak o pravih, živih cvetovih, "dehtečih in belih". Kaj šele, da mu bodo na začetku in koncu poti tiho stale ob strani prav bele planjave snega s kovinskim hladom svojih ledenih rož. Njemu, ki je "ogrel srca ljudem." In da si bo nadel pesniško ime prav po domačiji svojih dedov. Ime, ki ga sploh niso marali. Samo naj jim je kdo poskusil reči Kajuh, joj, to so morali bežati! Njegova pesem pa je s kleno besedo, kot kanja z ostrim pogledom, zajela ves slovenski svet in segla še daleč, daleč preko njegovih meja.

Saj res, kdo bi si mislil tedaj... A že kar skraja je povzročal težave njim, ki so trepetali za drobnjakarstvo svojih interesov, čeprav so jih navzven poveličevali in zagovarjali kot zelenilo splošno človeškega reda; njim, ki so se počutili domače v svojih ustaljenih navadah na račun izkoriščanih in siromašnih..., in ki se ob zevajoči praznoti svojih duš poveličujejo, da jim je od zunaj "beseda vsaka obsojena na molk... in ideali krinke so, mamilo."

Ubogi cmeravček pač še ni mogel vedeti, da je že s svojim rojstvom dregnil v sršenje gnezdo tistih, ki so imeli, da bi drugi ne imeli; ki so govorili in upravljali, da bi drugi poslušali in delali. Da bi jim govorili "oh, kako ste dobri", ker jim dovolijo pobirati drobtine od kolača. Od tistega kolača, ki so ga sami zamesili.

Kako le si je neki Destovnikov Jože drznil vreči oči na bogato Vasletovo hčerko! Mar je menil, da se bo tako

polastil premoženja, ki ga mora vsak trdo skupaj spraviti? Že od mladega bi muziciral, pa igral na odru, prepeval. To ni za delavskega otroka. Pomehkuži ga. Pokvari in izrodi. Pozabi na svoje deblo in čudne misli mu začnejo rojiti po glavi. Delo pa krepí človeka. Delal bi naj kot njegov oče! Pošteno delo, dober kos kruha. Woschnagg mu ga ne bi odrekel, če bi bil le priden, saj mu primankuje pridnih delavcev. In ona... ona. Nič ji ni manjkalo, pa se spozabi z... Le kje je njen meščanski ponos?

O Bog, varji naše otroke, naj ne vedo za izdajo svojega rodu; zakaj pohujšanje je leglo med naše vrste...

**

Videl pa je tudi, kako je tovarnar Vošnjak na stavi pri konjskih dirkah lahkega srca izgubil v enem samem dnevu več, kot je delavec zaslužil celo leto. In kako je ta "dobri" gospod Vošnjak dobil delavce že čisto na svojo stran. Kako "včasih priredi kako božičnico ali izlete na primer v Zagreb in si seveda še bolj naveže delavce na sebe." Tako da so mu nekoč "na nekem izletu žene delavcev poljubljale roke in noge in s solzami v očeh vzdihovale: "Oh, kako ste dobri, gospod..." " In tako ta živelj še naprej ostaja tak - za sužnja rojen. "Nikdar se ne smejejo, nikdar upirajo... Tihi in skromni so, navajeni trpljenja, vsega naveličani, življenja siti."

**

Karli je ravno prebiral Majakovskega. Preprosto - pil ga je, toliko mu je imel povedati. Sam sebi se je zdel kot majhen otrok, ki hlasta po materinih prsih; kar ga je zmotilo trkanje na vrata. "Sin moj, žandarji so prišli, preiskava."

Obrisal si je vlažne oči, odložil knjigo ter se presenečen in nekolikanj zmeden obrnil. Mati ga je gledala proseče in

rahlo vztrepetavala, pa si njene prošnje ni prav razlagal. Mislil je, da ga roti, naj bo miren, ali pa se boji, da je nehote kakšno ušpičil. Zato je zašepetal: "O, saj ni nič hudega, mama," in že je zagledal za njo može v uniformah. Ona pa ga je molče rotila: "Sin moj, pusti politiko! Vidiš, da ti ne prinaša nič dobrega." Saj ga je razumela. Nekje globoko v sebi, da sama ni prav vedela (samo čutila je), je bila ponosna na svojega črmolasčka, da čuti s ponižanimi in izkoriščanimi ter se bori za njihovo bolj človeško prihodnost. To že. Saj je tudi sama okusila krivico (ki jo je pognala na pot trpljenja) v ljubezni do svojega sina, ko ta še niti zagledal ni belega dne. Toda vedela je, da oblast ne odpusti, če kdo razgalja njene prisilne metode. Videla je, da sicer počasi, vendar čedalje bolj podlega pritiskom, ki res še niso dosegli velikih razsežnosti, a vendarle. Od tod do preganjanj pa v tej propadli družbi ni dolga pot. Saj ni prvokrat videla, da več kot ima kdo prikriti, bolj ostro in grobo nastopa; bolj je popadljiv. Trepetala je za svojega sina. Želela mu je, da bi nekaj dosegel in bil srečen. Obenem pa je čutila, da se vse to zanj ne bo dobro končalo. Zato ga je tako prosila. Bala se je zanj. In matere - nihče ne ve kako - navadno uganejo. Karli pa je mislil, da se je ona bolj prestrašila kot sam in jo je poskušal celo tolažiti. Medtem so se žandarji že zakopali med njegove knjige, zvezke in papirje. Celó v predale in omare so se zarili in buljili kakor teleta. Spreletelo ga je, kot bi mu stenice lazile po telesu. Kot bi se ogromne sluzaste tipalke stegovalé po njegovem najsvetejšem. Prijelo ga je, da bi zakričal: "Stran, gobavci!" Toda potem bi ga zgrabili in "gnali v okovih skoz mesto". Hkrati s skoraj telesnim odporom se je v njem čedalje bolj razraščal prezir, ki je polagoma preraščal v še trdnejšo odločnost, da se bo boril proti socialnim krivicam. Ta boj bo sladek, naj bo telo še tako bičano in, če bo ponosno dvignjena glava še tako zasmehovana in opljuvana, upognil je ne bo. Kar naenkrat ga je prijelo, da bi se od srca zakrohotal. Komaj komaj se je zadržal, da ni izbruhnil. Še posebej zato, ker je vedel, da bi ga sicer takoj prijeli in zasliševali do onemoglosti, če ga ne bi celo odgnali. Dopovedati se jim tako nič ne da, po pravici pa jim ne bi smel povedati. Še dobro, da

niso videli njegove grimase.

Ko so namreč tako zavzeto brskali po knjigah in se s tako vnemo sklanjali nad zvezke, ga je kljub preziru do njih prešinilo, da jim pravzaprav manjkajo le še očala. S takim mirom so vtikali nosove v vse, kar je bilo pisanega, da so bili kljub toposti videti kot pravi učeni pedagogi. O ja, saj so tudi znali vzgajati, če ne drugače, s pretepanjem do krvi... In tudi čisto zares so vedeli, kaj počnejo, le našli niso ničesar

Pa vendar si je krepko oddahnil, ko so končno odšli. Kljub temu ga je zaskrbelo. Vedel je, da to ni izpev; bal pa se je, da niso niti zadnji takti uvoda. In v razmerah, v kakršnih se člani lastnega naroda zaradi slepih strasti strankarske nestrpnosti med sabo zafrkavajo in žro (in si nemčurji "zadovoljno manejo roke, češ saj vas bomo itak kmalu požrli..."), namesto da bi skupno stopili v bran, tudi ni mogel pričakovati tistega - "Kajti šele, ko bo premagan fašizem, bodo lahko mislili, da bo, kar nosijo dandanes le kot pobožno željo v srcu." Zato si pač ni mogel delati utvar in si jih tudi ni.

**

Vedel je, da bo moral biti presneto realen. Zato mora izmeriti moč realizma tam, kjer se na prvi pogled zdi, da mu je najmanj mesto, v liriki. To področje mu je tudi osebno najbližje. In če se izkaže, da to polje subjektivnega gospostva raste iz realnih osnov kot eksotičen cvet iz pognojene prsti, tedaj padejo tudi ugovori o subjektivizaciji, leporečju in praznem sanjarjenju. Saj "v lirski pesmi prihaja do izraza človekov odnos do sveta, ki ga obdaja. Pesnik izraža one predmete, ki nanj najbolj delujejo. Kaj pa občutek? Občutki so živa reakcija na pojave okrog nas. Občutki so produkti stvarnosti in so z njo neločljivo zvezani. Ko pesnik ocenjuje pojave življenja, jih ali sprejema ali odvrča. Objektivna stvarnost pa daje tej izbiri *raison d'être*. Objektivna stvarnost je v

lirski pesmi potencirana subjektivno. Pesem ni samo konstatiranje položaja. Če doživimo nekaj lepega, je to subjektivna slika objektivne resničnosti, in to ne samo v naši reakciji (če jočemo, če pojemo), temveč je to plod povezanosti z ljudmi, s stvarnostjo in vse skupaj zopet naslovljeno na stvarnost. Za liriko je značilna subjektivno-ocenjevalna vloga, medtem ko je vloga eposa objektivno pripovedniška... Ne smemo zanemarjati pesmi o ljubezni, pejsažih, prirodi, stvar je samo v tem, kako so te slike podane. Novi realizem v poeziji. Nov, vse širši odnos do pojavov. Nov kriterij odnosov. Toda, ti odnosi se ne ustvarjajo v ozkih mejah pesnikovanja, temveč so produkt celokupne kulturne in ekonomske dejavnosti naroda. Izkoreninjenje vseh lepo bleščečih besed in igračkanja (boj proti formalizmu)... Oblike nove poezije: polnost vsebine, jasnost izraza, narodnost, globoko realistično podajanje." To je bilo Karliju vodilo in merilo pesniškega ustvarjanja, ki si ga je mukoma izklesal; zakaj trd je bil material, zato pa se mu je odpiral tem veličastnejši razgled na nove naloge. Prepričan je bil: če so pesmi kot deli (kot posamezne slike celote ali po pesniku izraženi "skupki slik" - kot strdek) "produkt celokupne kulturne in ekonomske dejavnosti naroda," in to so, tedaj so tudi pesmi lahko vesela budnica, mik novega, človeškega sveta. Zato pa ni vseeno, kakšne so. Z njimi je možno oblikovati in negovati tudi okus, na katerem lahko vzklije pripravljenost za nove naloge. Zato pa mora "dobro misleči" ustvarjalni duh ogromno delati, da bi postal in ostal kos nalogam časa. Dvojna naloga je to. Zahteva veliko osebnega truda in nepoštenju ter kakršnemu koli prikrivanju ni mesta, da se mu iz najsubtilnejših globin njegove intime porodi zdrav in dobro prekrvljen otrok - njegova pesem.

**

Ko so se tako znašli na polzečem terenu, so pač morali zaustavljati plazenje. V začetnem obdobju, ko marsikdo ni vedel, kam bi se dal, je bilo to še toliko pomembnejše.

Veliko ljudi se je počutilo kot v zraku. Nekaterim se je zdelo, da jim je med prsti spolzelo vse, na čemer so prej gradili in na kar so se naslanjali; kot je človek nehote prav neprijetno presenečen, če mu mahoma zmanjka izvir, ob katerem si je gasil žejo in si hladil razgreto telo, ker je pač našel novo žilo. Na takem terenu pa poskusi razbijanja in demoralizacije zorijo svoj strupen sad. Kot da se voda neopazno, tiho, kaplja za kapljo zbira v tem večno žejnem gibljivem grušču; ko se pa nabere, zapolzi kamnit plaz, ki zdrobi in zlomi vse, na kar naleti, ter se razbrusi na svojem hrumeče motnem samouničevalnem pohodu. In rezultat je umirajoče turoben videz zrasragane rane na upadlo ogolelih bokih gore... Tudi sami so morali paziti, da ne bodo prožili plaz - niti kamenčka, ki bi lahko potegnil v plaz. Grušč so morali zaustavljati in sprejemati. Zato so se morali na terenu gibati nalahno, razpršeno. Razdelili so se v majhne gibljive dvojke in trojke, s čimer so preprečili, da bi vse naenkrat zajel plaz morebitne ovadbe. In še večji teren so lahko obvladali. Tako so začeli zbirati podatke o razporedu okupacijskih sil in o njihovi moči, pa tudi o odpadnikih, ki so bili s podtalnim rušenjem krhkega ravnovesja še nevarnejši. Zbirali so tudi orožje, ki ga je bilo po razpadu Jugoslavije kar precej. Urili so se v diverzantskem načinu bojevanja in skušali vključevati prostovoljce, ki so se prepuščeni sami sebi skrivali po gozdovih ali čakali doma, v prsih pa jim je še tlel žar odpora. S tem pa se niso več le ogibali plazečemu se pobočju, marveč so že razpredali svoje poganjke v rušo, ki bo - to so vedeli - vse bolj strnjena; čeprav posamezne kolonije lahko odnese in zmelje. Labilni grušč se je že pretvarjal v humus njihovih hotenj in gmota je že začenjala postajati odpornejša proti razdiralnim silam. Karli je že kar skraja pripeljal v tabor tri novince. Pri tem pa se je sam tako prehladil, da mu je resno grozila pljučnica. Zdravnika pa nobenega, čeprav so ga iskali. Dobili so le nekaj zdravil proti vročini. Mrazilo ga je po vsem telesu, da ga je stresalo kot šibo na vodi, obenem pa ga je kuhalo, da so mu stale debele kaplje na

čelu. Bil je kot omotičen, noge je imel mlahave. Njegove temne oči pa so se motno bleščale, kot bi se pramen svetlobe odbijal na površini mirne, a kalne mlake. V prsih ga je zbadalo. Čeprav je čelo žarelo v vročici, da mu je bilo kot bi mu izpuhteval mozeg, so mu misli ostale jasne. In takrat, ko je Karli vročično preboleva bolezen ter so tovariši čakali na njegovo ozdravitev, da bi se lotili novih nalog in zato še niso določili ne javk ne zbirnega časa, so se pod noč prikazali nemški policisti. Skupina se je razbežala kot jata kur, če mednje pade jastrebova senca. A niso bežali na slepo. Z Bibo, Dermolom in Presečnikom je bežal tudi Karli. Naenkrat mu je zmanjkalo tal pod nogami in začel je leteti, kot bi padal v brezno. V tem letu v temo je bilo, kot da so se sekunde zaustavile v večnost. Nekako brez teže je preletel skalnat odlom in se napol drseč z rokami na slepo ujel za neki grm, ko ga je v prsih preparala kot blisk ostra bolečina. Pa tudi ves mlahav od boleznin kot vreča ledu, ki so jo postavili na toplo, se je dalje lahko le še plazil. Tovarišem se je posrečilo izvleči ga in končno spraviti v bližino Šoštanja, da bi mu pomagali. Kot Kalvarijo je prestajal pot - od postaje do postaje. Od bređenja mrzle Savinje pri Preserjih preko neskončne poti, ko mu je vsak korak preparala bolečina in niti zadihati ni smel pošteno. Pa tudi stiskal je zobe, da bi tovarišem ne bil še v večje breme - do Germadetovega kozolca, kamor so ga prenesli. Od tam se je še isti večer splazil nekaj sto metrov k Platzerjevimi. Korak za korakom. Kot bi tiktakanje spužvastega časa gluho odzvanjalo brez polzečih kazalcev v krogu brez številčnice. Kot bi se zmedel in zaustavil bežeči čas. Noga je bila postavljena v nov korak bolj z naponom volje kot s telesno močjo. Vdih, ki ga sunkoma prekine oster vbod v prsih, da ga je oslabilo vročično telo sililo na hropenje, kar je spet povzročalo nove bolečine, da se mu je meglilo pred očmi. Dolge minute, ki so bile kot ure in dnevi. A kljub izčrpavajočim bolečinam je bila to pot k okrevanju in vračanju v življenje. V nove naloge, bojazni, nevarnosti in boje.

Na podstrešju si je gradil skrivališče (in oče mu je pomagal) kot skrito gnezdo, kamor bi se neopazno zatekel, kadar bi zaslutil nevarnost. Tako majhno in domiselno zakrito je bilo to skrivališče za dimnikom, da bi ga najbrž nihče ne opazil. Ni hotel imeti pri sebi gradiva, ki bi ga bremenilo; pa tudi takega ne, ki mu je bilo sicer na neki način drago. In spomin na pokojnega Primca mu je bil več kot drag, bil je tudi zavezujoč. Zato ga je hotel še posebej zavarovati. Tako je nanese, da je bil Milan Božič - Žmavc ravno pri Karliju, ko so prišli ponj gestapovci. Pretresen je povedal: "Karlija so danes odpeljali. Zadnji hip sem prišel k njemu. Skozi zapuščeno dvorano nekdanjega kinematografa, v kateri je Karli igral namizni tenis, sem stopil na verando. Našel sem ga zraven Marije. Tudi ona je prišla nekaj hipov prej. Domenili smo se, da mi bo dal Primčeve pesmi, ker bodo pri meni bolj varno spravljene. Po cesti je pripeljal avto in se ustavil pred Mešičem.

"Po mene so prišli," pravi Karli. Bilo je kot v šali. Spodaj so zaloputnila vrata avtomobila. Nemirno smo se premaknili. Pesek po dvorišču je škripal pod škornji. Gledali smo se. Stopnice so bile v temi. Luči v sosednjem stanovanju so ugasnile... Njegove oči so visele na zadnjih besedah. Čisto vodene so bile in spodnja ustnica se mu je nekoliko povescila. "Saj ni nič!" je Marija skočila k ograji. Iz prsi se ji je izvil stok. "Karli, Karli!" je nekdo zateglo in žalostno zaklical. Kakor poprej, je tudi sedaj popolnoma mirno dejal: "Kmalu pridem nazaj..."

Karli se je pojavil v spremstvu velikega gestapovca. Preko ramen je imel obešeno malho, ki jo je imel nemara že mesece pripravljeno v te namene. Pred avtom se je ustavil za hip, kot da bi naju zaslutil v bližini. Njegove oči so se srečale z mojimi. Molče sva se poslavljala. Ges-

tapovec je zaklel, ga zgrabil za vrat in treščil v avto. Z veliko naglico je avto zdrvel, kakor da bi nosil s seboj dragocen plen. Še nekajkrat so zaloputnila vrata in znašel se je v Šmartnem pri Slovenj Gradcu; v enem izmed prostorov, v katerih so še pred kratkim skrivnostno trepetale besede: "Ljubite se, kakor sem jaz vas ljubil." Zdaj pa so bili ti prostori prepojeni z mržnjo, kot bi se sovraštvo zalezlo v omet, se zarilo v vsako najmanjšo razpoko, v špranje tal. Le nečesa pa nasilje, pijano svoje moči ni moglo videti; in nobeno nasilje tega ne uvidi. Vsako je na svoj način naravnano na lomljenje človeškega dostojanstva. Poskuša ubiti človekovo duhovno moč, kot bi s prenasilnimi potegi razklapljal hrbtenico, razklepalo križ, da pokajo ledja in dimlje ter hromi skladnost gibov in življenje samo. In varuhi nadljudi in njih čiste rase so ta posel jemali kot vzvišeno dolžnost in niso uvideli njegove nečlovečnosti. In v svojem slepem kolotoku utečeno nasilje niti intelektualno niti čustveno nikakor ni moglo dojeti, zakaj lahko lomi le deformirane, labilne in v strahu pred predstavljajočo si bolečino zlomljene osebe. Lahko sicer na trenutke zmede, kar pa je bolj posledica zaprepaščenosti nad posurovelo izgubo vsega človeškega. Tedaj se pred človekovimi očmi - polnimi hrepenenja po človeški podobi sveta in realne predstave o njej - odpre brezno brezdanje človečnosti, iz katerega rjove njegova režeča zverskost in pobliskava prasket izproženih krempljev. Nekako nerazložljivo, a srhljivo vleče takrat čez rob. Kot v labilni strmini. Čim krčeviteje se človek upira polzenju, tem bolj vse izginja izpod nog, dokler ga prestop čez škrlatni rob črnega strahu ne potegne v globino, čeprav je varen oprijem na dosegu stopinje. Sčasoma pa zaprepaščenost preraste v odpor, da se zdi, kot da ni bila drugo kot blagodejen dež, poprej še speče in čakajoče kali upora. In naj bo glava še boj opljuvana, tembolj živo bo pred njegovimi notranjimi očmi sijala davincijsko čista in jasna podoba; nastajanje novega človeškega sveta bo kot Lizin nasmeh izraščalo iz njega samega. Naj bo telo še bolj bičano, podpluto, od insektov

razjedeno, tem bolj bo postajalo David michelangellovske veličine. Naj bo njegova duhovna moč še bolj zaničevana in dostojanstvo še bolj teptano, tem bolj bo iz slehernega vlakna, iz vsakega giba izžarevalo, kar je iz srca zraslega in je nastalo v glavi, pa tudi sproščujočo napetost skladnega giba vsega telesnega. Vse sanje in hrepenenja po človeški podobi sveta, vsi obupni boji in navidez sizifovsko klesanje njegovega jasnega, tisočerih vsebin prekrvavljenega mladostnega obraza, so poplašani. Vse žrtve za takšno - kot kaljeno jeklo ostro in kot rahlo, v tisočih barvah prosojno, skrivnostno nežno - podobo, ki "enkrat vendar mora, mora priti," se hvaležno obrestujejo. Zakaj svet, po katerem je Karli tako hrepenel, se nosi in poraja zdaj in tu, v srcih in upajočih glavah, v nedrih te stare družbe. Poželjivo srka vase vse, v čemer se pretakajo kali človeškega; s tem pa se na drugi strani ograje tem bolj kopiči vse, kar je odpadnega. In tega ne bo nasilje nikdar dojelo. Mrtvaški ples že kdaj naplavljenih skeletov se mu bo vedno kazal kot igrivo rajanje doraščajočih teles. Zato nasilje ne bo nikoli dojelo, da razen v posameznih primerih ne lomi duha in ne ustrahuje, marveč da poraja odpor. In ko bo novi svet, svet prekrvljen po človeški podobi, vsrkal iz nedrij starega sveta dovolj hraniva - čeprav iz njega ne more srkati imunosti pred lastno izroditvijo - bo od starega sveta ostala le še razpočena lupina. Ves moker jo bo še nosil s seboj in ovirala ga bo. S hitrim srkanjem sokov se bodo vmešali tudi elementi starega; a oklepajoča lupina nasilja bo razpočena." ...

**

Le še bolj prepričan je bil, da imajo prav, ko niso več upali v bradatega kralja Matjaža. Vedeli so, da je njegova moč v slabosti ljudstva, njegova junaška dejanja in zmage v porazih in strahu ljudstva, njegovo vstajenje in pohod v zmagovit pravični boj le njihov klečeč priklon v hlapčevstvo z vso brezkončno vdano in brezizhodno gorečnostjo

hlapčujočega. Zakaj videli so, da je ljudstvo - ki je oživljalo njegovo moč iz svoje slabosti, kovalo njegov meč iz svojih ukrivljenih hrbtov, gledalo njegovo luč iz svoje teme - končno obrnilo svetli del dneva proti sebi in spoznalo v kralju Matjažu samega sebe, v njegovi vojski svojo stisnjeno pest in "uporno dvignjeno glavo". V njem je spoznalo zagorskega rudarja, žebelarja iz Kroke in še in še tovarišev na vse štiri strani teptane domovine. Kralj Matjaž pa naj le spi, ker je opravil zgodovinsko nalogo in ga ni treba več klicati v življenje. Zakaj njegovo življenje je naš človek, ki je v času najhujše preizkušnje - ko je kazalo, da bo zmlinčen in izbrisan z obličja zemlje - vendarle "svoj tilnik zravnal". Dolgo je potreboval, a končno je stopil na pot zgodovine kot enak med velikimi, toda s prednostjo, da je v upu in strahu, v bojih pa tudi porazih, vztrajno se približujoč končni zmagi sam sebi odstiral širjave novih zarij.

**

Naravnost izgoreval je. Vsako vlakno, vsak gib, sleherni dih, najtanjši utrip, jasna misel; vse, vse je bilo polno nje. Tako mu je bilo, kot da ne živi svojega življenja, ampak živi njo. Kot da bi se izžrel vanjo in bil poln nje, ampak ves v njej; in čutil je, da se prepozna iz nje kot bi bil najsubtilnejši sokovi nje same. Čutil je, kot da to ni več on, ki jo ljubi, marveč vsesprejemajoča, vseosrečujoča ona sama. Saj se mu je zdelo, da preprosto ne živi več iz sebe, marveč iz toplega žarčenja njene duhovne in telesne lepote; iz nje. Ko se je zazrl v te žametno mehke oči, v rahlo zamaknjen pogled in v široko razprte zenice - kot bi porajale skrivnost svetovij - in ko so obenem še v drgetajočem dihanju tako svojstveno zaplale nosnice, se mu je dozdevalo, da po neki skrivnostni inkarnaciji postaja ves on; mlad, ponosen in močan. Prav nestvarno srečen je bil, pa včasih tudi otožen, tako kot da bi priplul s trhlím splavom na mehkih penah temnih valov pred zrcalo svojega jaza nekje od daleč, daleč iz nje. Kdo bi

vedel, od kje; iz nje pač. In pot se je zastrla, pred njim pa je bila ona. Nič več se ni razpoznaval in živel iz nje - bil je preprosto sam poln nje. Ko se mu je v globokem vdihu razširil prsni koš, mu je bilo, kot da je sama napela prsi. In ona je bila njega polna. Dihala je in pila, živela ga je, a ne uživajoče, ampak iz svoje sredice. Ko je zahrepenela, ji je bilo, kot da je v radostnem kriku všesprejemajočega dejanja porodila novo vez dotlej nezaznavnih svetovij. In vedel je, da sta ona in on. In med njima vse polno vezi. Vsak prehaja v drugega in se z njim vred vrača vase. In z roko v roki se podajata na pot poenjenja. Po mehkih stezah, bosa v jutranji rosi - po vijugah trnjeve poti. Koliko sta presanjala in prehrepenela, koliko pretrepetala drug za drugega, ne zase. Pogosto ju je peknila žalost, da je tolikšna sreča pač kulminacija in ne more trajati, a sta bila srečna, ko sta spoznala, da je bil to samo strah hrepenenja. Težnja po pollaščanju poraja silo; želja po dajanju in po dajajočem sprejemanju pa toliko lepega, da jima je bilo vedno tesno pri srcu, če bi se vrvica poti pretrgala ali če se obdarovančevo srce ne bi do kraja odprlo daritvi. Tedaj bi bilo ubito nekaj darovalca, bil bi kot izpit pohabljenec. Nastala bi razpoka ljubezni, zakaj oba sta eno; a to se ni zgodilo in bila sta srečna, ker jima je bila daritev sprejeta in pomnožena za obdarovanega. Poljub ni bil spoj ustnic, objem ni bil stik teles. Oboje je bilo prehod preko bariere in srečanje pod drevesom spoznanja. To ni bilo spoznanje uma, ki brezčuten opravlja vivisekcijo hrepenenja in hotenj, upa in bojazni. Bilo je to spoznanje srca in spoznanje vseh čutov, ki so se podali na vzradoščen, a včasih kar preveč zadržan ples hrepenenja, hotenj in upa bližine, ko so vendarle pregnali leden prepih medsebojne odmaknjenosti. Na drevesu spoznanja pa je v potu obraza, v sopenju objema pognala vrtnica, rdeča kot kri, in klicala: "Hrana moje rasti in življenjski sok moje lepote je eno vajine dvojne celote. Vzemite me medse, ker potrebujem vajino toploto; tesno se objemita in ne marajta za moje trne - zakaj jaz sem, ki je vajina vez." In bila sta si ljubljena v sreči dajanja, bila sta si brat in

sestra v trepetu zanjo. In nista spraševala: Kako ti je v duši, brat moj?... Kako ti je pri srcu, sestra moja? Zakaj zrasel je - ves droban, tako dišeč in prečudno, že kar zastrto lep - cvet odgovora, preden se je vprašanje sploh utegnilo razviti. Klical je na poljane cvetov odprtega srca, nič žrtvujoče svobodno hotene daritve. In cvetje je bilo sanjsko razprta preproga v svetli toploti sonca, ko je vsaka glavica posebej klicala po sočnem, zrelem sadu. Živela sta hrepenenje, doživljala izpolnitev in se spet prelivala v nespokoj hrepenenja, ko je bila izpolnitev bliskovito in nasilno pretrgana. A hrepenenje je ostalo, razlezlo se je v sleherni kotic, nespokoj je zapolnil vse pore. Drobna lučka upa pa je gorela, izgorevala je samo ljubezen. Použivala jo je, a je ni praznila - kot da sta ena drugi včasih trpka, a sladka hrana; kot da se med seboj prelivata in... neuničljivo rasteta...

Zaplahutala je črna, težka slutnja in Karlija je oplazila njena senca; najdražjo pa so mu odpeljali. Grozljivo je zaplul privid črnih avtov in zaprepaščenih, zgroženih obrazov mimo njega. Bilo mu je, kot bi mu njegov vročičen dih izsušil oči in izžgal jezik. Le hiter umik v skriven prostor ga je rešil, a samo zato, ker se Italijani niso mogli zediniti, ali naj hišo zažgejo ali ne, in tako nazadnje niso storili ničesar. In grozljiv ples isker pobesnelega vzkresa je zamrl v temo njegovega pogleda; zapekel pa ga je drug ogenj, ogenj ločitve in divjega strahu zanjo. Na mah je bilo zanj konec kolikor toliko urejenega življenja. Spet je bil zdaj tu zdaj tam in ni videl naprej, kje bo. Kot bi pel "iz dneva v dan tisto iz Traviate, malo prikrojeno, seveda, "Vsak večer pod drugo streho" in kak dan je bilo celo tako, da je mislil, niti tega ne morem zapeti." Spal je vsak večer pod drugo streho in ni bilo ljube. Večkrat ga je spreletaval čuden občutek: zakaj v postelji, v kateri je ležal, je še ne tako dolgo tega spal oče otrok, ki je padel za vse njih. Tudi zanj, tudi za njo, da bi se ji temina ječe sesula v svetlo jutro pričakovanega vstajenja.

Kako (raje ne bi mislil, kako) hudo mu je bilo po njej; a ni ga strlo, da je nima več ob sebi. Saj ravno zato, ker jo je ljubil, je po njem zakipelo, da so mu zapokale prsi, in še krepkeje je stisnil pest, še ponosneje in više vzravnal glavo. In čeprav mu je bilo, kot bi potemnelo sonce in bi zamrle zvezde, kot bi mu čuti ogleneli v pepel, jo je "ljubil bolj kot bi jo mogel še ljubiti kdaj.

"Ko ni bilo umiritve v nežnih, toplih dlaneh, ko je bila nasilno odpeljana ona, ki je bila njegova radost dajanja in sprejemajočega vračanja, je začutil po njej prav neznosno hrepenenje kot nepotešljivo, votlečo lakoto. Bilo mu je, kot bi se mu s popkovino njune ljubezni trgalo drob, da bi moral na glas rjoveti od bolečine "in penast ko žival besneti... vendar ni mogel v srcu streti pesmi," ki jo je pel o ljubezni njej, ki jo je "čutil v sebi bolj živo, kot bi jo mogel" le kdaj. Zakaj kljub temu, da sopotnikov na poti odrešenja ni bilo malo, brez števila jih je, pa ga je "vendar le ona rešila, da se mu ni v potoke malodušja vsa kri prelila."

**

"Ni je pozabil niti za trenutek... teh silnih čustev se ne da izmeriti ne dojeti." In kar nekam zagrenjeno je ugotavljal, da je "v njuni ljubezni spoznal, kako majhna in borna so naša izrazila, kadar je treba povedati, kaj čuti on". Saj je vedel, da je jezik lahko čudovito izrazno sredstvo, toliko lepega lahko posreduje ljudem; da je pri nepremišljeno govorečih lahko tudi ubijalec... Toda kadar je treba izraziti nekaj znova in znova enkratnega, neponovljivega, nikdar ujetega v pravila in šablone, subtilnega, kot da izzveneva po najnežnejših strunah iz najtajnejših globin - čisto pri srcu, iskrivo v žarečih zenicah - pa kot da se ta isti jezik, ki je sicer poustvarjalec in ustvarjalec tako nenavadno lepega, na mah začne obnašati kot sploščena, blede senca. Spremlja sicer sleherni gib; je kot podaljšani videz njega samega - a nobene skladnosti, prelivajoče se

mehkobe, toplote, živega napona, nič ni v njem. Kot senca ne čuti radosti, čeprav je telo, ki jo je ustvarilo in jo hrani, pohitelo k njej. Je kot obrobek in temna ploskev vsebine, hlad toplote, kot mrak žive luči. Govori o toploti in svetlobi, ki ga porajata in brez katerih ne more, a ne premore ju. Kakor luč obdaja in ustvarja senco, je ni v njej; tako je jezik trenuten zapis, pa govori o hrepenenju.

**

Silva pa je govorila samo s srcem in je vedela, da sreča za svoj razcvet pije kri žalosti in da mora v nenehnem boju stalno premagovati vse, kar jo hoče ubiti. Brez tega boja bi bila mrtva, mrtva bolj od preproge, ki je lepa, mehka in topla, a boleče nema in neodzivna kot vse, v čemer ni življenja. Iz žalosti je poživiljala srečo in je slutila, da jo bo ta prepljusnila, dasi si tega ni želela. Tako blizu skupaj sta si kot dvojčici, ki držeč se za roke zaplešeta premeno svetlobe in sence. Kot svetloba senco ubija, tako jo poraja, in kot senca izpre in prežene svetlobo, tako o njej pripoveduje in jo kot njeno nasprotje le še potrjuje. Saj v temi ni luči, a tema z neizbežno slutnjo, kot črna sestra belega, izreka luč in brez pokoja napoveduje svoj neobstoj - tako žalost govori o sreči in sreča sama se pogreza v žalost, da bi očiščena spet vstala iz nje in jo znova prerastla. Med njima pa se tko nitke življenja in na svojih poteh jim sledijo hrepenenje in otopelost, up in strah, vabilo in odpor, klic in zavrnitev, ko človeka po vsem telesu prešinja naelektren val prijetne, mehke toplote in mu duha obenem kljuje grizoč mraz, ko je ves za drugega - pa včasih tako prekleto sam... In zadnja postaja vseh teh poti sta sreča ob ljubljenelem človeku in bolečina hrepenenja po njem.

Z vsako celico je to vedela. Zato mu je lahko rekla, naj k temu ne napiše ničesar več. Kot da mu je odprla oči, zakaj šele po njej je dojel vso globino povedanega in moral je priznati, "da ima ona ogromen estetski okus in ne samo

okus, velik kritični dar." A ta dar se je napajal "iz ljubezni ene".

Hudo je bilo v večerih, pravzaprav še najhuje. Čelo si je hladila na mrzlem železu križaste rešetke in hrepenela po svobodi. Bolj kot kdajkoli. In pesmi so ji bile tolažnice... in sanje, "da ji je poslal šopek temnordečih vrtnic z naročilom, da pride takoj za njo. To pa v teh okoliščinah ne bi rada videla, bo raje ona prišla k njemu..."

In podala bi se prek teptane in trpeče zemlje. Še nocoj. Bosa, da bi ji bil lahek korak - in veter v laseh in sonce v očeh. Sedla bi v mehko travo in spodvila noge pod krilo, ko bi jo okrog in okrog zastirala razsanjana belina češnjevih vej. In sedel bi k njej in ji nežno segel v koprneče, trepetajoče dlani. Sklonil bi se k njej in ji šepetal v uho. Ona bi ga zamaknjeno poslušala in njegova beseda bi bila njena kretnja. Govoril bi ji, sredi te bele in opojno zasanjane beline bi ji pravil: "Poglej ta cvet, kako dehti in kako ves je bel. Samo enega, daj, odlomi, moja draga! "In ona, kot da bi oklevala stegniti roko. In rekel bi ji: "Ne boj se! Ne bom se postavljaj z njim. Ne klobuka ne gumbnice mi ne bo krasil. Le daj, odlomi ga, draga! Veš, pomlad je in ljudje trpijo. Ne vidijo cvetja ne sonca. Njim bom poslal ta cvet. O, pomaga tak pozdrav človeku za rešerkami, pomaga. Glej, bel je - in tako razsanjano vonljiv - pa ves droben je. V ljudeh bo prav on "izbrisal malodušja sled in spet razžaril tožni jim pogled."" - Tedaj pa bi se dvignila. Stegnila bi roko, dvignila krilo, da bi noge zagorele v soncu in bi veter rahlo odpoljubil toploto stegen in češnjeva veja, vsa bela cvetov, bi padla v krilo, še ena in še... brez konca. Kot je nepregledna - brez konca - vrsta grobov, v katerih počivajo telesa talcev; ljudi, ki jim je bil odvzet up, da bi se uprli, pa čeprav za golo življenje. In roka bi se dvigala in spuščala, krilo bi postajalo tesno in težko češnjevih vej, gole noge bi pile toploto zemlje - po njej pa bi plalo sporočilo: "Presilni smo, da bi ukrotili nas lahko." In ko bi krilo prekipelo belih, tako belih češnjevih cvetov, bi roka spet poiskala

roko in noga bi čisto, čisto rahlo zdrsula prek trpeče zemlje in jih ponesla na grobove talcev, ki so padli za svobodo taki kakor beli "ponosni galebi nad vodo", in temni grobovi bi zadehteli v belem, kot da iz strtih upov "klije cvetje novega sveta".

**

Potožil je Hacetu: "Danes je bil pa hudirjev dan. Pa tako blizu mojega doma..." Gospodinja je delala krofe. "Sezuj se in na peč pojdi, da se pogreješ," mu je ta rekel. "Eh, kaj bi se sezuval, bom šel kar za ostalimi k Žlebniku, saj je že za vas sobica premajhna!" "No, no, kar lezi, za tebe bo pa že še prostora," sta mu dejala Luka in Kodrič. "Bom kar šel, za silo sem se že okrepčal. Jutri pa se zopet vidimo. Lahko noč! ..."

**

Napotil se je proti Žlebniku. Sam v gluhi noči in mrazu. Bel je bil, rahlo zaobljen in napet travnati hrbet, bolj bel od beline. Gladek in hladen kot telo device, ki je pred pragom spoznanja zatajilo izbruh krvi. Mrzlo, kot bi se z ostrimi iglami zadirali v prsi, so se pod bodečimi nogami lomili kristali ivja. Čuden je bil njihov lesk. Tako mrtvo hladen in kovinski, da ga je zazeblo do kosti. Kot filigransko žarčenje na podbojih nehanja so se mu zdeli. Čudno nema tišina ga je srkala vase, da mu je bilo kot sicer neprijazno, a dobrodošlo občasno zavijanje vetra, ko ga je v izžet in kosmat obraz zabičal roj snežnih kristalov. V njem je iz teme nevidenja priplaval skovik nočne ptice. In nebo... nebo je bilo kot izvotljena kupola jeklenega mraza. Tako od daleč so sijale zvezde. Te sicer drobne zvezde so bile hladne bolj od ledenega srca belega kraljestva smrti. Do skelečih oči so prodirale komaj zaznavne nitke njihovih žarkov kot bliski prebadajočih mečev.

Skrotovičil se je in se pretrgal v preteklost svojih hrepenenj. Vsa jasna je bila pred njim. Iz globine njegove

notranjosti pa je zavpila žeja po toploti, polna sle po nežnosti in po objemu varnega naročja, po kipečih prsih, toplih dlaneh in razprtem blesku oči. In iskal je v nebo. Iskal zvezdo svojega "časa, trpljenja, hrepenenja, borbe in križeve poti. In prav v tej borbi, v tem trpljenju in neizmernem hrepenenju se srečujejo iz dneva v dan njune oči." Na tej samotni poti, ko se je komaj še držal pokonci ter so mu bili samozvani spremljevalci tema in leden veter in škripajoč sneg, je s pekočimi očmi zrl v svojo zvezdo in čas se mu je premaknil. Bilo mu je, kot da bi tiho stopala ob njem, vsa mlada in sveža ter s svojimi drobnimi, toplimi rokami grela njegove premražene, hropeče prsi. Vedel je, da je ni, a tako živo jo je čutil ob sebi, prav telesno... In govoril ji je in ustnice so mu pokale v mrazu: "Ne pozabljam te niti za trenutek... teh silnih čustev se ne da izmeriti ne dojeti."

Pa mu je odgovarjala, prav na uho mu je šepetala: "Dojel si. Dopolnil si me in izpolnil si se iz mene."

In rekel ji je: "Ti si me čisto prerodila... Pred nama je še življenje, pred nama je še toliko lepega, da sem ponosen in bogat ob tej najini ljubezni, ki ji ni primere... A kadar bo drugačen svet, se vrneš..."

Ni mu odgovorila, a čutil jo je ob sebi. Kot bi trepetala, se mu je zdelo. Zato ji je rekel: "Čeprav tako je, kot bi sonce zamrznilo, čeprav so živci nam izogleneli... te ljubim bolj kot bi te mogel še ljubiti kdaj."

Čutil jo je ob sebi, a njen glas, se mu je zdelo kot bi prihajal iz čudne daljave, ko mu je govorila: "Vem. Dopolnil si se. Tvoje hrepenenje je bilo izpolnjeno, zakaj ljubila sem tvoje slabosti. Bil si jaz, ko sem zaživela tebe. Tvoja beseda je govorila moje hrepenenje in toplota besede ostane. Dopolnjen." Njene besede pa so prihajale do njega, kot bi ne govorila v zaporedju časa. Ozrl se je. In na nebu je zagledal trenutek srebrnega traka, ki je na koncu razpršil hipni soj isker v temo brezčasje. Zdrznil se je, pogledal je v svojo

zvezdo, a ni je bilo več. Stisnilo ga je pri srcu in opotekel se je v vihar. A glej čudo. V obraz ga ni zabičal snežni metež. Samo dve uri od doma je bil, dve kratki uri... Ni ga več zeblo...

**

"Si hodil z ljudstvom?" ga je ponovno vprašal njegov drugi jaz.

"Nisem se rodil za klečeplazenje. Pisal sem za ljudi, pisal s krvjo in trpljenjem, ljubeznijo in trdno vero v vstajenje proletariata, kajti nismo se rodili zato, da bi lizali prazne sklede, temveč zato, da zaživimo lepo, človeka vredno življenje..."

*Edino hlapci cvilijo ponižno kakor psi
in lajajo, da nas je malo,
da bi v uporju vse pobralo..."*

Kot bi mahoma oživela in se šklepetaje zgibala ogolela lobanja, je odvrnilo: "Mar jih ne pobira? Kaj nisi bil priča, kako so drug za drugim padali, umirali v mukah? A ti si govoril: Zaupajte... Verujte! Kot divji hrzajoči konj prihaja k nam svoboda. Jim nisi prikrival gorja?"

"Zdaj terja doba svoj krvavi dolg," se je branil. "Vsak dan in vsepovsod se odpirajo novi grobovi in zahtevajo življenje. In smrt, ki je njih pomočnica, mori in ne izbira: ni ji mar hrepenenja mladih duš, ne vidi njihovih načrtov, ne sliši joka in ne vidi težav; slepo in neizprosno kosi, zakaj - grobovi tulijo."

**

"Saj si vendar govoril, da je lepo živeti in... stremeti po pesnitvi, nežni kakor mesečine soj."

"Saj je lepo, a zdaj ne morem. Komaj se vlečem in gorje me je izvotlilo. V prsih mi vre. Usta imam suha, da mi pokajo. V oči me žgejo plameni, v pesteh kot da bi stiskal žerjavico. Skozi ožilje kakor da me grbanči pretok vrelega olja."

In kot senca temno telo je vstalo pred njim in rastlo, rastlo. Začutil je, kako ga ovija in tema njegove praznine ga je srkala vase. Epopeja je bolj in bolj bledela. Namesto nje pa je okosteneval vprašaj, čedalje bolj votel in motno bel - kot opran skelet. In v to temo - ki ni bila gosta, marveč votlo globoka, da je v njej onemel sleherni glas, kot bi krik živega sproti zamiral v gluho neslišnost - se je razblinjala svetloba novih zarij. Vanjo se je ohlajala njegova človeškost in tako čudno je zamiral njen tok. V njej ni bilo prijaznega obzorja, napovedovalca jasnih dnevov. Prostor se je zgubljal v dvorane nehanja. Razločno je videl, kako se je v njem razpela reža in se širila, širila; sam pa se je pogrezal vanjo. Tako čudno mirno, brez teže in brez nostalgije; pa vendar bi rad živel. O, kako rad.

"Zapustil sem sled za seboj," je skrušeno dejal.

"Ni bila to le naplavina posurovelega, razkrojenega časa?"

"Dokler bodo ljudje hrepeneli po svobodi in se zanjo tudi borili, jim bo moja pesem pomagala utrjevati upanje in preraščati malodušje. Brezdušne razmere vedno kličejo v upor proti brezsrčnosti in iz sebe same porajajo svojega sodnika - dejavno stremljenje po človeški podobi sveta."

"In ti?"

"Ko so razmere naravnost vpile: Poživini se! sem zaživel in izpel Visoko pesem ljubezni. Ni me strlo, da je ni ob meni. Zaključboval sem usodi in zaupal v živo, radostno izpolnitev v drugačnem svetu. Srečen in žalosten sem bil

obenem. Srečen, ker sem bil poln pričakovanja, in žalosten, ker je bila v meni zavest težke slutnje. Življenjsko moč sem črpal iz njih, ki so padli za človeško podobo sveta, in oživljal sem njihov spomin."

In kot bi se vžgala prelita kri, da je bilo kakor bi gorel svod, je na nebu zablestela zvezda. Rdeča kot kri in kot vrtnica ljubezni. Spet mu je svetila v znamenje preizkušnje in bila je, kot da so se ponovno srečale njune oči. V tem trenutku je vedel, da se je dopolnil.

Ni bilo več iskanja in srkajoče praznine, ne poželjivega zapolnjevanja.

"Dopolnjen!"

In zajel ga je čuden večer. Pogreznil se je v tako skromno brezmejnost, da - se mu je zdelo - bi jo lahko objel s svojimi dlanmi, čeprav ji ni videl meja. Zdela se mu je manjša od izbe in toplo ga je spreletelo...

Prerastel je bil mladostniški dvom in

*"Postal je tak fant, da bi gore premikal,
nikdar se ni klicu svobode izmikal."*

"Si postal? Svoboda klije na pognojenih vrtovih največjih žrtev."

**

* Postumna objava odlomkov iz romana o Karlu Destovniku - Kajuhu je povzeta iz avtorjeve zadnje redakcije rokopisa 1985. leta. Poleg popravkov in spornih virov, ki jih je v izvorniku že nakazal neznan redaktor, so bili na jezikovno spornih mestih potrebni še nekateri. - Ferdinand Kavčnik (1947 - 1986) je na podlagi Kajuhovega pesniškega izročila in predvsem na osnovi dokumentacije, ki jo je o Kajuhovem življenju in delu zbral in objavil kajuhoslovec Emil Cesar, napisal sorazmerno obsežno psihološko portretno skico. Subjektivne interpretacije ponekod sublimirajo pesnikovo osebnost v nerealnost, vendar so prav v teh primerih najbolj očitne informacije (iz neznanih virov), ki jim poznavalci Kavčnikovega besedila očitajo neavtentičnost. - Ferdinand Kavčnik je za objavo dodal portretni skici še izbor Kajuhovih pesmi, vendar delo do njegove smrti ni izšlo. V Hotenjih vam ga z izbranimi odlomki predstavljamo informativno. (Op. ur.)